

19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE
TÜRK
EDEBİYATINDA
ÖYKÜ

GÜRSEL AYTAÇ

HECE
inceleme

Prof. Dr. Gürsel Aytacı: 1940'ta Eskişehir'de doğdu. Ankara Kız Lisesi, Ankara Üniversitesi, DTCF, Alman Dili ve Edebiyatı, Latin Dili ve Edebiyatı'nda öğrenim gördü. 1962'de Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'ne asistan oldu.1966'da doktor, 1971'de doçent, 1976'da profesör oldu. "Gündoğan Edebiyat Dergisi"nin 5 yıl boyunca yayın yönetmeni idi. Marburg ve Köln şehirlerinde DAAD ve Humboldt Vakfı burslusu olarak araştırmalar yaptı. Uluslararası Germanistler Birliği Yönetim Kurulu üyesi olarak Basel, Göttingen, Tokyo ve Viyana Kongrelerinde bildiriler sundu. Macaristan'daki Heinrich Böll sempozyumuna bildirimleriyle katıldı. 1992 Avusturya Hükümetinden edebî çeviri ödülü aldı. Edebiyatçılar Derneği ve İlesam üyesi olan Aytacı, evli ve bir çocuk annesidir.

Telif Eserler: *Die Glückseligkeit in Wielands "Geschichte des Agathon"*, Ankara Üniversitesi Yayınları, 1971. *Thomas Mann'ın "Der Zauberberg" ve "Lotte in Weimar" Romanlarındaki Edebi Kişiliği*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000 (genişletilmiş 2. basım). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara 2002 (2. basım). *Edebiyat Yazuları I*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990. *Edebiyat Yazuları II*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991. *Çağdaş Alman Edebiyatı Tarihi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1983 (2. basım). *Edebiyat Yazuları III*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995. *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1983 (2. basım). *Romancı Yönüyle Heinrich Böll*, Ankara Üniversitesi Yayınları 1975. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul 2003 (2. basım). *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul 2003 (2. basım). *Edebiyat Yazuları (1995-2000)*, Multilingua Yay. İstanbul 2001. *Edebiyat ve Medya*, Hece Yayınları, Ankara, 2005. *Edebiyat ve Kültür*, Hece Yayınları, Ankara 2005. *Goethe*, Say Yayınları, İstanbul 2006, *Schiller Doğu Batı Yayınları*, Ankara *Edebiyat Üzerine*, Hece Yayınları, Ankara 2016, *Kendi Kaleminden Gürsel Aytacı*, Hece Yayınları, Ankara 2018. Çeviriler: *Babil Kulesi*, (Friedrich Dürrenmatt'dan), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1998. *Babil'e Bir Melek İniyor* (Friedrich Dürrenmatt'tan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981. *Büyülü Dağ*, (Thomas Mann'dan), Can Yayınları, İstanbul, 1998. *Dünya Fikir Mimarları* (Stefan Zweig'ten), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1991(3. basım). *Geçişler* (Barbara Frischmuth'dan), Ada Yayınları, İstanbul, 1987. *Goethe Der Ki*, İş Bankası Yayınları, İstanbul,

2000, 4. basım. *Güneşte Gölgenin Yokluğu* (Barbara Frischmuth'dan), Ankara, 1990. *İnsan Nedir Ki...* ("Der Mensch erscheint im Holozän", Max Frisch'ten), Öteki Yayıncılık, Ankara, 1999, 2. basım. *Klara'nın İzinde* (Elisabeth Hauer'den), Ara Yayıncılık, İstanbul, 1992, 2. basım. *Konularım* (Friedrich Dürrenmatt'tan), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996. *Lotte Weimar'da* (Thomas Mann'dan), Öteki Yayıncılık, Ankara, 1999, 2. basım. *Max Frisch'in Gezileri* (Max Frisch'den), Gündoğan Yayınları, 1996, Ankara. *Montauk* (Max Frisch'ten), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994. *Nemrut Dağında, İlablar Arasında* (Eleonore Dörner'den), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992 (2. basım). *Pembe ve Avrupalılar* (Barbara Frischmuth'dan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, 1993, 2000 (4. basım). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup* (Friedrich Schiller'den) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001. *Yazılmamış Beş Kitap İçin Beş Önsöz* (Friedrich Nietzsche'den) Say Yayınları İstanbul 2003. *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine* (Friedrich Nietzsche'den) Say Yayınları İstanbul 2003. *Alman Romantizmi* (Ricarda Huch'dan) Doğu Batı Yayınları Ankara 2004. *Edebiyatçılar Üzerine* (Elias Canetti'den) Payel Yayınları, İstanbul 2004, *Ölüm Üzerine* (Elias Canetti'den) Payel Yayınları, İstanbul 2004. *Rub Akrabalıkları* (Goethe'den) Hece Yayınları, Ankara 2016. *Goethe ve Dünya Edebiyatı* Hece Yayınları, Ankara 2019.

19. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE TÜRK EDEBİYATINDA ÖYKÜ

Gürsel Aytaç

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 549

İnceleme

©Hece Yayınları

Birinci Basım

Kasım 2019

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-7547-42-2

Baskı

www.dumat.com.tr

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara

Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ YERİNE / 7

I. ÖYKÜ – KÜÇÜK ÖYKÜ ÜZERİNE / 9

II. ETKİLENMEK, ÖRNEK ALMAKTA EDEBİ

ÇEVİRİNİN ÖNEMİ / 13

1. 19. Yüzyıl Türk Edebiyat Tarihi: Ahmet Hamdi Tanpınar ve
“Tanpınar’da Batı Rüzgârı” / 13
2. İlk Hikâyecilerimiz: Ahmet Mithat Efendi (1844-1912) / 21
Ahmet Mithat Efendi’nin Edebi Çeviri Tarihimizdeki Yeri / 23
3. Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945) / “Hikâye” / 28

III. YİRMİNCİ YÜZYILDA HİKÂyecİLERİMİZ / 33

1. Sabahattin Ali (Eğridere, 1907-1948) / 33
2. Ferit Edgü (doğ. 1936, İstanbul) / “Kısa Hikâyeler” / 35
Ferit Edgü’nün Öykücülüğü / 41
“Doğu Öyküleri” / 45
3. Buket Uzuner (doğ. 1955, Ankara) / 48
4. Erendiz Atasü (doğ. 1947, Ankara) / 52
“İncir Ağacının Ölümü”nde “Operada Bir Gece” / 54
5. Aziz Nesin (1915-1995) / Yeni Öyküleri Üzerine / 59
6. Oğuz Atay (1937-1977) / 62
“Babama Mektup” / 64
7. Nezihe Meriç (1925-2009) / “Çisenti” / 65
8. Mustafa Kutlu (doğ.1947) / “Sır” / 69
“Arkakapak Yazıları” / 71
9. İnci Gürbüzatık (doğ. 1945) / “İki Çırpı Kiraz Kız” / 75
10. Özgen Ergin’in Öyküleri (doğ. 1947) / 77
11. Sait Faik Abasıyanık / 81
12. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) / 83
13. Necati Cumalı (1921-2001) / 83

KAYNAKÇA / 87

ÖN SÖZ YERİNE

Bir önceki çalışmamda 19. yüzyıl Alman edebiyatı üzerine yazmaya başlamıştım. 19. yüzyıl, Alman edebiyatı için bir dönüm noktasıydı, 18. yüzyıla bir anlamda karşı çıkıştı. Bu tespit, kanımca Türk edebiyatı için de söz konusu, ama önceki yüzyıllara bir çeşit tepkiydi ve düzyazı alanında Batı'ya yöneldi. Bunun ilk uygulama alanı roman ken, ardından hikâye türü geliyordu. Doğal olarak bu eğilimin aktörü, edebiyat çevirisi oldu.

Türk edebiyatında roman, deneme, eleştiri konuları üzerine çalışmalarında olduğu gibi hikâye ve hikâyecilerimizde de doğal olarak kendi kişisel beğenimdir yol gösterici olan. Başka araştırmacıların da kendi seçimleri doğrultusunda yazdıkları gibi.

I. ÖYKÜ – KÜÇÜK ÖYKÜ ÜZERİNE

Düzyazı kurmaca türler, her şeyden önce uzunluğuna göre isim alıyor. Uzun düz yazı kurmaca, tabii başka kuramsal özellikleri de var, roman adı altında tanınıyor. Romandan kısa olanlar için öykü, öyküden kısa olanlar için kısa öykü ile küçük öykü terimleri kullanılıyor.

Romandan kısa oluşun ve kurmaca (yabancı dillerde fiktif) oluşun dışında, ortak yönleri yok öykü, kısa öykü ve küçük öykünün. Öykü ya da eski deyişle hikâye, belli biçim özellikleri gösterir. Bunlar, özetle, önemli bir başlangıç, olay zincirinde kendini belli eden bir doruk ve kesin bir sondur. Öykü, biçim özellikleri dışında içerikte, anlatım konumunda da bazı özellikler gösterir. Öykü, Avrupa edebiyatlarında genel olarak 19. yüzyılda yaygın türdü, 19. yüzyılda en kalıcı örneklerini verdi. Batı edebiyatlarında öyküler genellikle yazarın olimpik anlatım tutumunu sergiler. Olayların öncesini sonrasını bilen, öykü figürlerinin içini okuyan bir anlatıcıdır öykü yazarı. Figürler, birer “kahraman”dır. Olaylara egemen, hayatın üstesinden gelebilen kişilerdir bunlar. Genellikle toplumun kentsoylu kesimindedir bu kahramanlar. Öykü yazarı, öyküsünde onları bütün özellikleriyle canlandırır.

20. yüzyılda değişen hayat felsefesine büyük ölçüde bağlı olmak üzere, anlatı sanatında düz yazı kurmaca türler, belirgin

değişiklikler gösterdi. İkinci Dünya Savaşı, insanın ölüm karşısında ne kadar güçsüz olduğunu, kendi kaderini hiç de yalnız kendisinin belirlemediğini kanıtladı. İnsanlar çoğu zaman gereğine inanmadıkları bir savaşa, devletleri tarafından sürüklendi. Getirdiği ölümler, yokluklar, yarıda kalan ya da geç kalan öğrenim, insana, bireyin tek başına güçsüz olduğunu gösterdi. Kahraman imajı silindi, güçsüz sıradan insanların kaderi ilgileneilmeye değer görüldü. Öte yandan Einstein'ın görecelik teorisi, "kesin" ve "mutlak" gibi kavramlara karşı güveni sarstı, "zaman" algılanırlık, görecelik ilkelerine uygun olarak öykülere, romanlara konu olmaya başladı. An, zamanın en küçük parçası iken, insan hayatında bazen dönüm noktası olabilen önemiyle yansıtılır oldu. Psikoloji biliminin 20. yüzyılda büyük aşamalar kaydetmesi, bilinçaltının çağrışımlarının niteliği üzerinde aydınlanmalar, edebiyatta da yankısını buldu.

Kısa düzyazı kurmaca türünde, 20. yüzyılın gözdesi küçük öyküdür. Amerikan edebiyatı, short story adıyla bu türün dünya edebiyatına kazandırıcısı olarak bilinir. 1930'larda Amerikan Üniversitelerinde küçük öykü tekniklerinin ayrıntılı olarak öğretildiğini biliyoruz. Almanya'da ise 1933'te Nasyonal sosyalistlerin iktidara gelmesiyle küçük öykü itibardan düşer. Aynı durum daha sonraları Sovyetler Birliği'nde ve sosyalist ülkelerde de söz konusudur. Totaliter rejimler küçük öykünün yansıttığı hayat felsefesine soğuk bakmışlar, bir bakıma kötümser, teslimiyetçi küçük insanın çaresizliğini yansıtan bu türü ideolojilerine uygun bulmamışlardır. Almanya'da 1933-1945 sonrası genç Alman öykücülerini kendi edebiyatlarında örnek alacak küçük öykü yazarları bulamadılar ve Amerikan edebiyatında aradılar. Büyük ölçüde Hemingway ve bir parça da Faulkner biçim-üslup ve içerik bakımından küçük öykünün örnek alınacak ürünlerini vermişlerdi, işte Almanlar da onlara yöneldi.

Küçük öykü formunun belirgin özelliklerinden biri, üsluptaki yoğunluktur, yani az kelimeyle çok şey anlatma

ilkesi. Özendirerek, ballandırarak anlatma değil, ama anlatıklarıyla gerçeği sezdirme söz konusudur. Bir durum, bir an, günlük hayattan bir kesit, büyüteç altına konmuş bir parçanın bütün hakkında fikir vermesi gibi, hayatın bütünü hakkında bir sezgi uyandırmak üzere anlatılır. Küçük öykünün form ideali, anlatımda hiçbir fazlalık taşımamaktır. Öyle ki usta işi bir küçük öyküden anlamı, bütünlüğü bozmadan hiçbir kelime atılamaz. Bu özellik aranmaya kalkınca birçok öykünün gerçek küçük öykü değil, olsa olsa boyu kısa olduğu için kısa öykü sınıfına girdiği anlaşılır. Hemingway'in hâlâ "kahraman" yaratma peşinde oluşu gibi diyaloglara düşkünlüğü de onun küçük öykünün gerçek öncüsü olup olmadığını tartışmalı kılmaktadır. Öte yandan bazı edebiyat bilimciler, Faulkner'in küçük öykünün örnek alınan ustası olduğunda ısrarlıdır. Alman edebiyatının küçük öyküde büyük isimlerinin başında Borchert ve Böll vardır. Borchert kısa ömrü ve çok yoğun yaşantıları nedeniyle üslupla, biçimle vakit kaybetmekten korkarcasına sığağı sığağına anlatmak durumundadır. Onda yaşantıların yoğunluğu, küçük öykünün form özelliğini adeta kendiliğinden oluşturmuştur.

Heinrich Böll'e gelince... Amerikan edebiyatını karısının çeviri etkinliği sayesinde yakından izleyerek onların short story'sini tanımıştır. Romanları dâhil, Heinrich Böll'de zamanın en küçük bölümü olan 'an'a özel bir özen vardır. An'ın bu türlü önemsenmesi, küçük öykü yazımını adeta kolaylaştırmıştır. Öte yandan Böll, yazarlık hayatına küçük öyküyle başlamıştır. Küçük öykünün insana anlatım disiplini öğrettiğini, biçimleyici gücün vicdanı oluşturduğunu söyler. Bu tür hakkında şöyle bir açıklaması da var:

Bu, benim için cazip nesir biçimi olmaya devam ediyor, çünkü şişirmeye en az elverişli olanıdır. Belki de 'zaman' problemi beni çok ilgilendirdiğinden ve küçük öykü da

zamanın bütün unsurlarını, sonsuzu, anı, yüzyılı ihtiva ettiğinden dolayı.

Fransız edebiyatında küçük öykünün tam karşılığı yok. Ve kısa anlatı da özel bir ilgi alanı oluşturmamış, yazarlardan üvey evlat muamelesi görmüştür.

İtalya'da ise durum başkadır. Kökü Boccaccio'ya dayanan zengin bir kısa anlatı geleneği vardır. Anekdot benzeri kısa türlerden küçük öyküyle akrabalığı saptanabilecek kısa öyküler bulunur İtalyan edebiyatında. Keza İspanyol edebiyatı da kısa anlatılarda zengindir, köklü bir tarihi vardır. Borges'in Güney Amerika'da Avrupa-Amerika kültür karışımıyla yarattığı küçük öyküler ünlüdür.

Bizim edebiyatımıza gelince, bizde de bazı çevrelerde küçük öyküye yukarıdan bakıldığını söyleyebiliriz. O kadar ki küçük öykü, yazarlığın ilk basamağı sayılıyor ve küçük öyküde ustalaşmış birinden artık roman beklenebileceği söyleniyor. Aslında tam tersi, küçük öykü romandan daha fazla özen ve ustalık ister, çünkü anlatı disiplininin ta kendisidir. Bence edebiyatımızda, özellikle bugünkü edebiyatımızda mükemmel küçük öyküler var. Bu da şiir geleneğimizin kazandırdığı yoğun anlatı yeteneğinin sonucu. Kısa kurmaca anlatı türleri bugün yalnız Amerika'da ya da Avrupa'da değil, Uzak Doğu'da, kısacası bütün ülkelerde sevilen türler durumunda. Gazete, dergi gibi çağımızın kitle yayın organlarında yer alabilir oluşları, belki de bu sevgiyi besleyen bir gerçek.

II. ETKİLENMEK, ÖRNEK ALMAKTA EDEBİ ÇEVİRİNİN ÖNEMİ

1. 19. Yüzyıl Türk Edebiyat Tarihi: Ahmet Hamdi Tanpınar ve “Tanpınar’da Batı Rüzgârı”

Edebiyatın her alanında eser vermiş olan Ahmet Hamdi Tanpınar, yurtiçi kaynaklarla olduğu kadar Batı edebiyatının kalıcı eserleriyle de bilgi ve estetik duygusunu geliştirmiş, donanımlı bir yaratıcıydı.

Türk dili ve edebiyatı alanında kendini yetiştirmiş bulduğu gençlik yıllarında bile eksiğinin Batı edebiyatı edebiyat dünyası olduğunu vurgular. Fransa yaşantısı Tanpınar için çığır açıcı önemde olmuştur.

Bir Avrupa ülkesine ilk çıkmış Türklerin genel izlenimi, oraların düzeni, insanların okumaya düşkünlüğü ve kendi ülkesinden farklılıklarıdır. Bu tespitler, haliyle insanı karşılaştırmalara götürür. Tanpınar, bir entelektüel, bir yaratıcı yazar ve şair olarak söz konusu karşılaştırmayı düşünce düzeyine taşır ve genel bir Doğu-Batı, onun deyişiyle “Şark-Garp” konusunu irdelemeye başlar. Gözlem, izlenim düzeyindeki yaşantıları giderek Batı kültürünün klasiklerine açılır. Tanpınar’ın Dergâh yayını olan ve İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı profesörlerinden İnci Engin’ün ve Zeynep Ker-

man'ın titiz, özverili çalışmalarına borçlu olduğumuz üç eseri *Edebiyat Üzerine Makaleler*, *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, *Yaşadığım Gibi* başlıklı eserler, onun bir yazar, bir şair olarak Batı kültürünü hazmedişini türlü yönleriyle yansıtıyor.

Bu hazmediş öyküsüne Doğu-Batı karşılaştırmalarındaki tespitleriyle başlamak istiyorum. “Şark ile Garp Arasında Görülen Esaslı Farklar” başlıklı makalesinde Batı'nın elmas işçiliğindeki geliştirme ilkesini bir temel prensip olarak alır, oradaki dikkatin “spekülasyona kadar giden bir bilgi” niteliği üzerinde durarak şöyle der: “Garpta, şiirde, musikide, dilde, güzel sanatların her dalında, fikir ve cemiyet işlerinde daima bu hakikate ve bilgili tasarrufa şahit oluruz.” (*E.Ü.M.* s. 131)

Avrupa, başka deyişle Batı mentalitesini Descartes'ın “düşünüyorum o halde varım” düsturunda özetlenmiş bulan Tanpınar, Avrupalının “adı konmamış şeylerin peşinde” olmadığını, Latince sözlükten tanımın ta kendisi bir ad bulduğunu vurgular: “Avrupa zaruretlere isyan etmez, onları tanıdıkça yeneceğine inanırdı. Avrupa... O hiç Şark değildir.” der. (*Yaşadığım Gibi* s. 355)

Doğu hikâyeciliğinin masal kökenli oluşunun Batılı oryantalistlerce hayal ögesinin hayranlıkla vurgulanmasını bir yanılğı olarak niteler. Şark hikâyesi, “hayata o kadar yakın olan *Makame*'de, o kadar tatlı *Binbir Gecce*'de bile kaba bir karakter ayrılışından ziyade latifede kalan bir mizah ve hicivden ileri gitmez” der. Ayrıntıya girmeyişin, tekrarlara takılmaya sebep olduğunu vurgular. Özetle Batı sanatını ve düşüncesini Doğu'nunkilerden ayıran fark, Tanpınar'a göre “yaptığı işi şahsen yaşamak, onun vasıtasıyla realitenin içine iyiden iyiye yerleşme keyfiyetidir.” (*a.g.m.* s.132)

Batının kültür eserlerinde önemli gördüğü bir başka özellik, bunları yaratan milletlerin “kendi kendilerini bilme keyfiyetleri, sanat ve edebiyatlarında daima bir devam aramaları, millî kaynaklara her an yeni baştan yaklaşmaları keyfiyetidir” der. (s. 94)

Batı düşüncesinin ve edebiyatının bize etkisi konusunda

o medeniyetin yirmi beş yüzyıllık mirasına edebiyatımızın birden bire açıldığı ve bu nedenle “nesillerin dışarıdan getirdikleri şeylerle ayrılmış hissini verdiği” kanaatindedir yazarımız. Kendisi Batı edebiyatının özelliklerini şiir, roman, deneme v.b. türlerde uygulamaktan çok bunların düşünsel niteliklerini irdeleyip tespit etmeyi, dolayısıyla Türk edebiyatçıları aydınlatmayı görev edinmiş gibidir. Batı düşünce ve sanatından yararlanmada ise çevirinin önemine işaret etmekle kalmamış, kendi döneminde bir devlet kültür politikası olan çeviri konusunda bizzat düşünce üretmiştir. *Edebiyat Üzerine Makaleler*'inde “Tercüme Meselesi” başlıklı yazısı tamamen çevirinin önemi ve işlevi üzerinedir. 1939 tarihinde kaleme alınmış bu makalesinde, dilimizin gelişmesinde çeviri uğraşının önemine de işaret edildiği gibi edebiyat, felsefe ve bilim eserlerinin çevirisinin kültür hayatımıza sağlayacağı yarar üzerinde durur:

“Tercüme edilmiş kitap, dilimiz, binaenaleyh memleketimiz için kazanılmış bir zenginliktir” diyen Tanpınar, bunun bir devlet programıyla ve ülkenin bütün imkânlarının seferber edilerek sağlanması konusunda bir anlamda öncüler arasındadır.

Tanpınar, Batı klasiklerinin çoğunu Fransızca çevirilerinden okumuştur. Yalnız şunu da belirtmeliyim ki mesela Alman klasiklerini Almanca aslından okumaktan çok Fransızca çevirilerinden okumanın çok daha anlaşılır olduğunu bazı Alman meslektaşlarımdan da duymuşumdur. Yazarımızın bu çevirilerinden tanıyıp üzerlerinde fikir yürüttükleri arasında şunlara değinmek istiyorum:

“Milli Bir Edebiyata Doğru” başlıklı makalesinde Türk toplumunun Batılılaşmasını bir hayati mesele olarak niteler. Ama milli edebiyat için öngördüğü, sentezdir. Dış etkilerin edebiyat için zenginleştirici, ufuk açıcı niteliğine değinirken “fakat onu birdenbire terk edip yenisini tesis etmek oldukça güç bir şeydir” der ve yabancı, daha doğrusu Avrupa etkisinin “mazi[miz]den beri gelen an'nenin üzerine aşılması[nı]